

Udruženje
tužilaca
Srbije

2025.

SLOBODA IZRAŽAVANJA IZ PERSPEKTIVE PRAVOSUĐA

ANALIZA STAVOVA I ISKUSTAVA
NOSILACA PRAVOSUDNIH
FUNKCIJA

Beograd, jul 2025.

Sloboda izražavanja iz perspektive pravosuđa
Analiza stavova i iskustava nosilaca
pravosudnih funkcija

Beograd, jul 2025.

Sloboda izražavanja iz perspektive pravosuđa

Analiza stavova i iskustava nosilaca

pravosudnih funkcija

Autor i izdavač:
Udruženje tužilaca Srbije

Kingdom of the Netherlands

UDRUŽENJE TUŽILACA SRBIJE

Ova analiza nastala je u okviru projekta „Na putu ka EU: Odgovor institucija Srbije na građanska i politička prava“ koji realizuje Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM sa partnerima Udruženjem tužilaca Srbije uz podršku Ambasade Kraljevine Holandije u Srbiji (MATRA). Stavovi izneti u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove Ambasade Kraljevine Holandije u Srbiji.

Sadržaj

Istraživanje je sprovedeno sa ciljem da se dobije dublji uvid u stanje slobode izražavanja u pravosudnoj profesiji, Udruženje tužilaca Srbije sprovedlo je istraživanje zasnovano na elektronskom upitniku, namenjenom sudijama i javnim tužiocima, uz poštovanje principa dobrovoljnosti i anonimnosti, kako bi se obezbedilo otvoreno i iskreno učešće. Ukupno 99 ispitanika je u potpunosti popunilo upitnik.

Uvod	6
Rezultati istraživanja	9
Opšti podaci o učesnicima	9
Svest o pravima i obavezama	15
Praktična iskustva	23
Institucionalna podrška i izazovi	32
Predložena poboljšanja	38
Ključni nalazi	43
Preporuke	46

Uvod

Sloboda izražavanja

Sloboda izražavanja predstavlja jedno od osnovnih ljudskih prava i kao takva je zaštićena brojnim međunarodnim dokumentima, uključujući član 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP)¹ i član 11. Povelje o osnovnim pravima Evropske unije². Ipak, kada je reč o sudijama i javnim tužiocima, ovo pravo se mora ostvarivati uz poštovanje principa nezavisnosti i nepristrasnosti pravosuđa, kao i poverenja javnosti u integritet pravosudnih institucija.

Kako je istaknuto u Bangalorskim principima sudijskog ponašanja³, kao i u mišljenjima Konsultativnog veća evropskih sudija (CCJE)⁴ i Konsultativnog veća evropskih tužilaca (CCPE)⁵, sudije i tužioci imaju pravo na slobodu izražavanja, ali su u obavezi da tu slobodu koriste na način koji ne dovodi u pitanje njihovu nepristrasnost, integritet i poverenje u pravosudni sistem.

Sloboda izražavanja sudija i javnih tužilaca nije apsolutna, već podrazumeva odgovornost i mere ograničenja u skladu sa pravilima profesionalne etike i javnog interesa.

U Srbiji, kao i u drugim državama u procesu evropskih integracija, pitanje javnog istupanja nosilaca pravosudnih funkcija, naročito u kontekstu kritike reformi, nezavisnosti institucija i borbe protiv neprimerenih pritisaka, postaje sve značajnije. Iako evropski standardi prepoznaju pravo sudija i tužilaca da izraze mišljenje, naročito kada se radi o zaštiti vladavine prava, u praksi se često susreću sa formalnim ili neformalnim ograničenjima, uključujući disciplinske mere ili društvenu osudu.

Evropska komisija u svom Izveštaju o vladavini prava za 2025. godinu⁶, u delu koji se odnosi na Srbiju, izrazila je zabrinutost u vezi sa pritiscima na javne tužioce i sudije, posebno kada je reč o onima koji su javno kritikovali reforme ili ukazivali na institucionalne probleme. Nedostatak efikasnih mehanizama zaštite slobode izražavanja u pravosuđu, kao i odsustvo systemske podrške nosiocima pravosudne funkcije u iznošenju stavova od javnog interesa, ukazuje na potrebu za detaljnijom analizom ovog fenomena.

¹ Evropska konvencija o ljudskim pravima iz 1950. godine, član 10 – Sloboda izražavanja. Dostupno na: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_MNE

² Povelja Evropske unije o osnovnim pravima, dostupna na: https://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_Povelja%20Evropske%20unije%20o%20osnovnim%20pravima.pdf

³ The Bangalore Principles of Judicial Conduct, Value 4.6. Dostupno na: <https://www.unodc.org/documents/ji/training/bangaloreprinciples.pdf>

⁴ Mišljenje broj 25 iz 2022. godine o slobodi izražavanja sudija, CCJE.

⁵ Mišljenje broj 13 iz 2018. godine o nezavisnosti, odgovornosti i etici javnih tužilaca, CCPE.

⁶ Commission Staff Working Document, 2025 Rule of Law Report, Country Chapter on the rule of law situation in Serbia, Strasbourg, 08.07.2025, SWD(2025) 931 final. Dostupno na: https://commission.europa.eu/document/download/298f86d5-723b-4d3e-90b4-98ea24d9c885_en?file-name=2025%20Rule%20of%20Law%20Report%20-%20Country%20Chapter%20Serbia_0.pdf

Sa ciljem da se dobije dublji uvid u stanje slobode izražavanja u pravosudnoj profesiji, Udruženje tužilaca Srbije sprovelo je istraživanje zasnovano na elektronskom upitniku, namenjenom sudijama i javnim tužiocima. Upitnik je distribuiran u digitalnoj formi, uz poštovanje principa dobrovoljnosti i anonimnosti, kako bi se obezbedilo otvoreno i iskreno učešće. Ukupno 99 ispitanika je u potpunosti popunilo upitnik, što predstavlja relevantnu osnovu za sprovođenje kvalitativne i kvantitativne analize. Istraživanje obuhvata pitanja u vezi sa poznavanjem pravnog okvira, institucionalnom podrškom, prisustvom pritisaka i posledica nakon javnog istupanja, kao i preporuke ispitanika za unapređenje uslova za ostvarivanje slobode izražavanja u pravosuđu.

Cilj analize da uporedi evropske standarde sa postojećom domaćom praksom i pruži uvid u izazove i mogućnosti za unapređenje položaja nosilaca pravosudnih funkcija u kontekstu slobode izražavanja. Pitanje slobode izražavanja sudija i tužilaca nije samo pitanje individualnih prava, već je direktno povezano sa očuvanjem vladavine prava, transparentnosti institucija i demokratskih procesa.

99 ispitanika

Rezultati istraživanja

U ovom poglavlju detaljno su predstavljeni rezultati istraživanja, odnosno prikupljenih podataka. Rezultati istraživanja pružaju empirijski uvid u način na koji sudije i javni tužioci doživljavaju granice i mogućnosti slobode izražavanja u okviru svoje profesije. Posebna pažnja posvećena je iskustvima u vezi sa institucionalnim reakcijama na javno iznošenje stavova, prisutnošću pritisaka ili neprimerenih uticaja, kao i identifikaciji oblasti u kojima ispitanici uočavaju potrebu za promenama. Rezultati istraživanja ukazuju na ključne izazove između profesionalnih obaveza i prava na slobodu izražavanja, čime se otvara prostor za normativne i praktične preporuke u daljem tekstu.

Opšti podaci o učesnicima

Sa aspekta pravosudne funkcije koju obavljaju, među ispitanicima su dominantno zastupljeni javni tužioci. Od ukupno 99 učesnika koji su odgovorili na upitnik, većinu čine javni tužioci, njih 84,8%, dok 15,2% ispitanika obavljaju funkciju sudije.

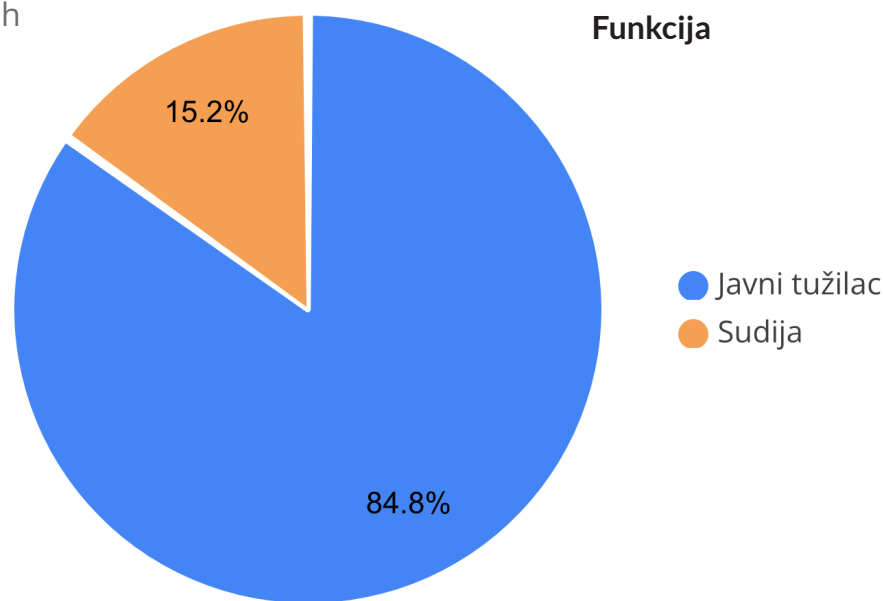
Ova distribucija ukazuje na znatno veće učešće tužilaca u istraživanju. U interpretaciji nalaza važno je imati u vidu ovu disproporciju, jer pojedini aspekti slobode izražavanja, institucionalne podrške i izloženosti pritiscima mogu biti različito doživljeni i regulisani u okviru sudijske i tužilačke funkcije. Ipak, prikupljeni podaci pružaju dra-

gocen uvid u stavove i izazove s kojima se pravosudni funkcioneri suočavaju kada je reč o javnom govoru, kao i o prostoru za unapređenje institucionalne zaštite i jačanje profesionalnih standarda u ovoj oblasti.

Od ukupno 99 ispitanika, najveći broj dolazi iz osnovnih sudova i osnovnih javnih tužilaštava – 50,5%. Slede ispitanici iz viših sudova i viših javnih tužilaštava sa 31,3%, dok apelacioni nivo čini 9,1%. Iz Vrhovnog suda i Vrhovnog javnog tužilaštva dolazi 3% učesnika, dok je 6,1% ispitanika zaposleno u organima sa posebnom nadležnošću (Upravni sud, Privredni sud, Javno tužilaštvo za ratne zločine i sl.).

Ova struktura ukazuje na dobru zastupljenost svih nivoa pravosudnog sistema u Srbiji, pri čemu dominiraju osnovni sudovi i tužilaštva, što je i očekivano, s obzirom na to da predstavljaju najbrojniji segment pravosuđa i da imaju najdirektniji kontakt sa građanima u svakodnevnom ostvarivanju pravde. Istovremeno, prisustvo ispitanika sa viših i najviših instanci, kao i iz specijalizovanih pravosudnih tela, omogućava sagledavanje razlika u percepcijama i iskustvima u pogledu slobode izražavanja na različitim hijerarhijskim i funkcionalnim nivoima pravosuđa.

Time se osigurava sveobuhvatniji uvid u sistemske izazove i specifične potrebe u pogledu zaštite prava na slobodno izražavanje sudija i javnih tužilaca.

Nivo suda / tužilaštva

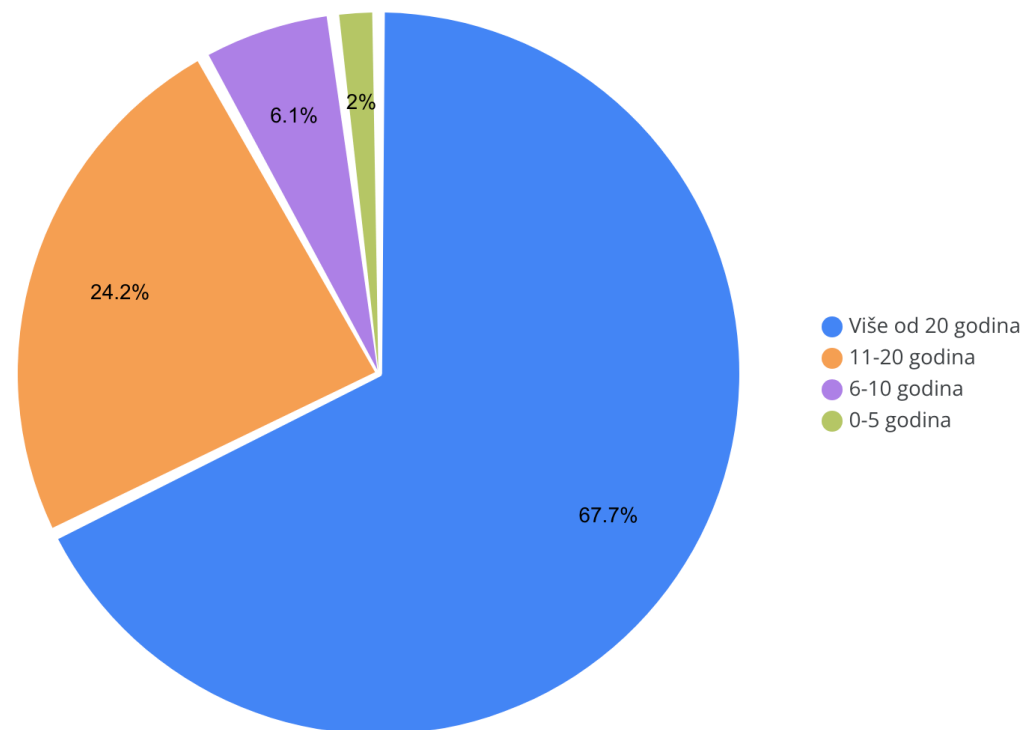

Struktura radnog staža učesnika ankete pruža važan kontekst za tumačenje njihovih stavova i iskustava u vezi sa slobodom izražavanja u pravosuđu. Prema rezultatima istraživanja, 67,7% ispitanika ima više od 20 godina radnog iskustva u pravosuđu, što ukazuje na visok nivo stručnosti i profesionalnog staža među učesnicima. 24,2% ispitanika ima između 11 i 20 godina iskustva, dok je 6,1% u kategoriji od 6 do 10 godina. Samo 2% učesnika ima manje od 5 godina iskustva.

Ova struktura radnog iskustva svedoči o činjenici da su u istraživanju dominantno učestvovali iskusni pravosudni profesionalci, čiji uvidi reflektuju dugogodišnje poznavanje sistema, kao i suočavanje sa izazovima kroz različite faze reformi i institucionalnih promena u pravosuđu. Prisutnost profesionalaca sa više decenija radnog staža doprinosi dubini i relevantnosti odgovora, posebno kada su u pitanju teme koje zahtevaju istorijsku i institucionalnu perspektivu, poput slobode izražavanja i njenih ograničenja u okviru profesionalne etike, unutrašnje hijerarhije i neprimernih pritisaka. Ujedno, iako brojčano manje zastupljeni, odgovori ispitanika sa kraćim radnim stažom omogućavaju uvid u stavove mlađih generacija tužilaca i sudija, što je važno za sagledavanje potencijalnih promena u percepciji profesionalne autonomije i institucionalnog poverenja.

U cilju sagledavanja šireg profesionalnog angažovanja ispitanika, istraživanje je obuhvatilo i pitanje o obavljanju dodatnih funkcija u okviru sudskih i tužilačkih tela, poput članstva u stručnim savezima, komisijama, radnim grupama ili organima upravljanja. Na ovo pitanje, 87,9% ispitanika je odgovorilo da ne obavlja dodatne funkcije, dok je 12,1% navelo da trenutno ima dodatne dužnosti pored svog osnovnog posla.

Godine radnog iskustva u pravosuđu

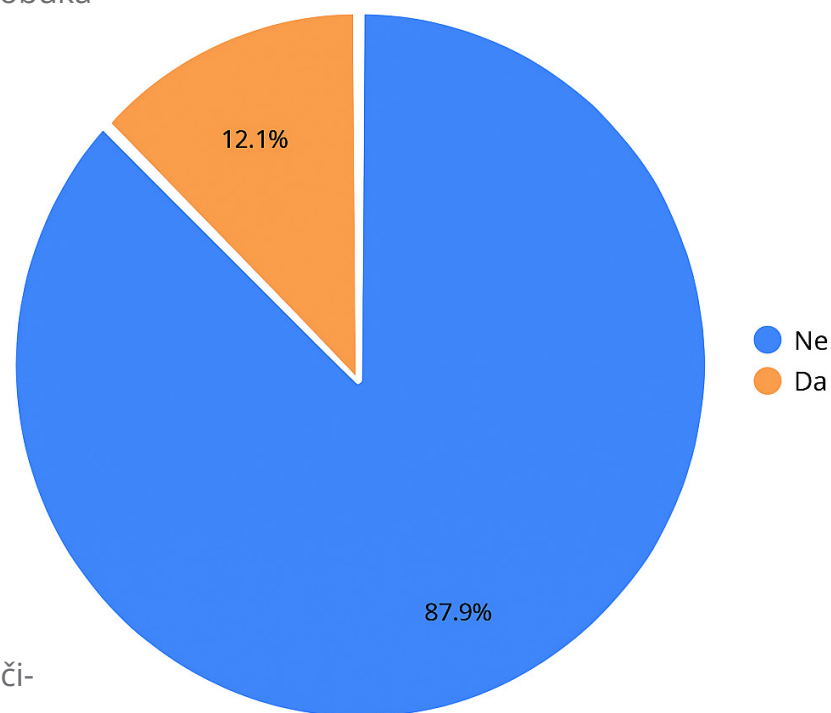

Ovi podaci ukazuju na to da se većina ispitanika fokusira isključivo na izvršavanje svakodnevnih zadataka vezanih za svoju pravosudnu funkciju, bilo kao sudija ili kao javni tužilac. Istovremeno, manji broj ispitanika je aktivno uključen u različite oblike profesionalne participacije van svog odeljenja ili kancelarije. To može uključivati rad u savetodavnim, disciplinskim ili upravnim telima, kao i u komisijama za izbor kadrova, rad na izradi strateških dokumenata, ili učestvovanje u obukama i stručnim savetima.

Učešće u dodatnim funkcijama može imati važnu ulogu u oblikovanju profesionalne kulture i unapređenju institucionalne prakse, ali istovremeno može ukazivati i na povećani profesionalni pritisak i odgovornost, što je relevantno kada se razmatra sloboda izražavanja i izloženost potencijalnim neprimerenim uticajima. Zastupljenost ovih funkcija u uzorku, iako relativno niska, omogućava da se ispita i perspektiva onih koji imaju dodatne odgovornosti u institucionalnom sistemu.

Od ukupno 12 ispitanika koji su naveli da obavljaju dodatne funkcije u pravosudnim ili tužilačkim telima, najčešće su pomenute sledeće uloge: članovi Upravnog odbora Udruženja tužilaca Srbije (UTS), članovi Etičkog odbora UTS, članovi komisija za odluči-

Da li obavljate dodatne funkcije u sudskim ili tužilačkim telima?

vanje o prigovorima i za prigovore na obavezna uputstva, član Visokog saveta sudstva (VSS), kao i kontakt tačke za javnotužilačku praksu.

Ove funkcije obuhvataju različite aspekte profesionalnog angažmana i institucionalnog uticaja, od učešća u donošenju strateških i organizacionih odluka u okviru strukovnih udruženja, preko etičkog nadzora i normativnog razvoja, pa sve do članstva u najvišim telima pravosudne samouprave. Učešće u radu komisija za odlučivanje o prigovorima na obavezna uputstva, kao i u postupcima devolucije i supstitucije, ukazuje na direktnu uključenost u primenu novih zakonskih instituta kojima se štiti profesionalna samostalnost javnih tužilaca.

Angažovanje ovih ispitanika u kontakt tačkama za prikupljanje i obradu podataka o javnotužilačkoj praksi takođe svedoči o njihovom aktivnom doprinosu u prenošenju informacija, standardizaciji postupanja i unapređenju institucionalne memorije unutar tužilačkog sistema.

Ovi podaci ukazuju da pravosudni funkcioneri koji obavljaju dodatne funkcije imaju važnu ulogu u oblikovanju vrednosnog okvira pravosuđa, te da njihova perspektiva može biti posebno značajna u analizi izazova povezanih sa slobodom izražavanja, institucionalnom samostalnošću i zaštitom od neprimerenih uticaja. Njihova uključenost u normativne, etičke i profesionalne procese potvrđuje i njihovu osnaženu poziciju u strukturama pravosudnog sistema.

Svest o pravima i obavezama

Razumevanje stepena svesti sudija i javnih tužilaca o sopstvenim pravima i obavezama u vezi sa slobodom izražavanja predstavlja važan pokazatelj zrelosti i otpornosti pravosudnog sistema. Poznavanje pravnog okvira kojim se uređuje ova oblast ključno je za balansiranje između prava na slobodno izražavanje i dužnosti očuvanja integriteta, nepristrasnosti i poverenja javnosti u rad pravosuđa. Istraživanje je zato obuhvatilo i pitanja koja se odnose na ličnu procenu ispitanika o poznavanju relevantnih normi, kako bi se utvrdile potrebe za dodatnom edukacijom i institucionalnom podrškom.

Na pitanje o poznavanju nacionalnog pravnog okvira i međunarodnih standarda koji uređuju slobodu izražavanja sudija i javnih tužilaca, 62,6% ispitanika je navelo da ih delimično poznaje, dok 30,3% smatra da ih veoma dobro poznaje. Samo 7,1% učenika je odgovorilo da im ova oblast nije poznata.

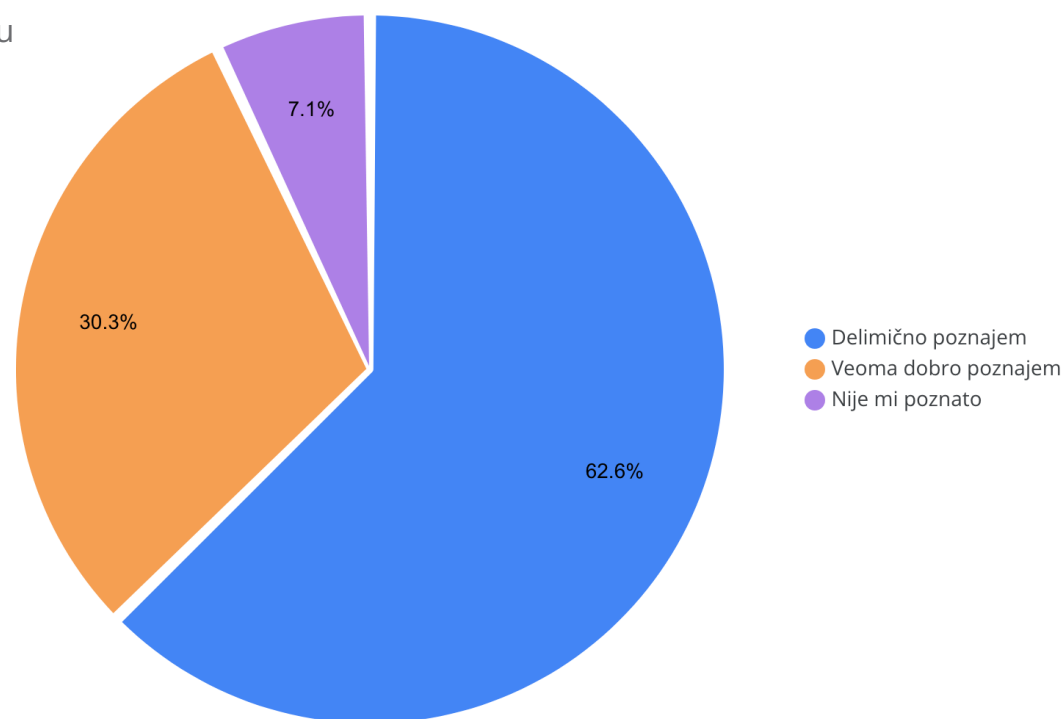
Ovi rezultati ukazuju na to da većina ispitanika poseduje određeni nivo svesti o pravima i obavezama u vezi sa slobodom izražavanja, ali i da postoji prostor za unapređenje razumevanja, naročito kada je reč o međunarodnim standardima i njihovoj primeni u svakodnevnoj pravosudnoj praksi. Delimično poznavanje normi može ukazivati na postojanje opšteg razumevanja osnovnih principa, ali i na manjak sistemskog pristupa edukaciji u ovoj oblasti.

Uzimajući u obzir kompleksnost pravnog okvira koji uključuje Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (član 10), Mišljenja Konsultativnih saveta sudija i tužilaca (CCJE i CCPE), kao i praksu Evropskog suda za ljudska prava i Suda pravde EU, nužno je omogućiti ciljane stručna usavršavanja kojima bi se osnažilo razumevanje kako prava na slobodu izražavanja, tako i njegovih legitimnih ograničenja u kontekstu očuvanja nepristrasnosti, integriteta i poverenja javnosti u pravosuđe.

Navedeni podaci ukazuju i na značaj institucionalne podrške u ovoj oblasti, uključujući jasno formulisane smernice, dostupne resurse i obuke koje bi omogućile pravosudnim funkcionerima da prepoznaju granicu između legitimnog izražavanja stavova i potencijalnog narušavanja kodeksa profesionalnog ponašanja. Sistematska edukacija o ovoj temi doprinosila bi ne samo zaštiti pojedinačnih prava, već i jačanju integriteta pravosudnog sistema u celini.

U savremenom društvu u kojem se pravosuđe sve više nalazi pod lupom javnosti i izloženo pritiscima različitih interesnih grupa, sudije i javni tužioci

Koliko ste upoznati sa nacionalni pravnim okvirom i međunarodnim standardima koji uređuje slobodu izražavanja sudija i javnih tužilaca?

suočavaju se sa sve većim izazovima kada je u pitanju javno izražavanje stavova i komuniciranje sa građanima putem tradicionalnih i digitalnih medija. Sloboda izražavanja pravosudnih funkcionera mora se posmatrati u kontekstu njihove institucionalne uloge — ne samo kao pravo, već i kao odgovornost da očuvaju dostojanstvo, nezavisnost i nepristrasnost pravosuđa.

Upravo zbog toga, jasno razumevanje granica dozvoljenog izražavanja, kao i poznavanje profesionalnih i etičkih standarda komunikacije, postaje ključni deo integriteta pravosudne funkcije. Obuke koje se bave ovom temom imaju za cilj da osnaže pravosudne funkcionere da deluju odgovorno, a istovremeno da ne budu obeshrabreni da iznesu mišljenje o pitanjima od značaja za vladavinu prava. Pored toga, adekvatna edukacija doprinosi prevenciji disciplinskih prekršaja, jačanju poverenja javnosti i unapređenju profesionalne kulture unutar pravosuđa. U tom svetlu, analiza dosadašnjeg učešća u obukama pruža uvid u stepen pripremljenosti sistema da odgovori na ove potrebe i identifikuje oblasti u kojima je dodatna podrška neophodna. Na pitanje da li su pohađali obuku o slobodi izražavanja, profesionalnoj etici ili komunikaciji sa javnošću, 37,4% ispitanika je odgovorilo da su obuku pohađali jednom, dok je 30,3% navelo da su ovakvu obuku pohađali više puta. Međutim, čak 32,3% učesnika izjavilo je da nikada nije imalo priliku da učestvuje u bilo kakvoj obuci koja se tiče ovih tema.

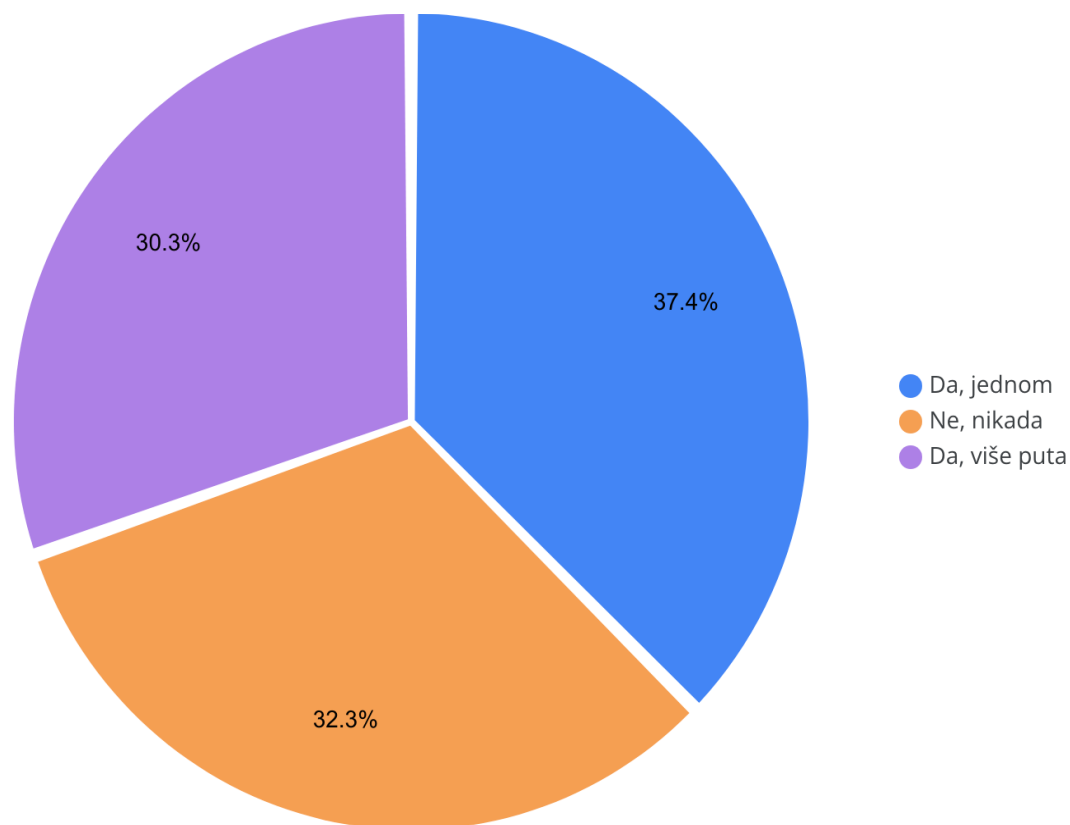
Ovi rezultati ukazuju na značajan prostor za unapređenje programa stručnog usavršavanja u ovoj oblasti. Iako je ohrabrujuće što dve trećine ispitanika ima neko pret-

hodno iskustvo sa obukama koje se bave granicama izražavanja, etičkim standardima i profesionalnom komunikacijom sa javnošću, činjenica da trećina nikada nije imala kontakt sa ovakvim sadržajem ukazuje na nedovoljnu sistemsku podršku i neujednačenu dostupnost relevantnih edukativnih programa.

Posebno je zabrinjavajuće što se ova tema u velikoj m odnosi na svakodnevni profesionalni integritet i očuvanje poverenja u pravosudne institucije. U kontekstu savremenih izazova, uključujući sve češće prisustvo pravosudnih funkcionera u medijskom i digitalnom prostoru, jasno razumevanje granica dozvoljenog izražavanja, kao i sposobnost da se komunicira na etički i profesionalan način, postaje neophodna kompetencija. Rezultati ukazuju na potrebu da se ovakve obuke integrišu u obavezne programe kontinuiranog stručnog usavršavanja, uz osiguranje regionalne pokrivenosti i tematske raznovrsnosti.

Pitanje kako uspostaviti ravnotežu između prava na slobodu izražavanja i obaveze očuvanja nepristrasnosti i integriteta sudijske i tužilačke funkcije jedno je od

Da li ste pohađali obuku o slobodi izražavanja, profesionalnoj etici ili komunikaciji sa javnošću?

najsloženijih u okviru profesionalne etike u pravosuđu. Sloboda izražavanja sudija i tužilaca, iako garantovana evropskim i domaćim standardima, nije apsolutna. Ona mora biti uravnotežena sa zahtevima za nezavisnošću, objektivnošću i uzdržanošću u javnom prostoru kako bi se očuvalo poverenje javnosti u pravičnost i neutralnost pravosudnog sistema. U tom smislu, percepcija pravosudnih funkcionera o tome da li je ta ravnoteža u Srbiji adekvatno uspostavljena predstavlja važan pokazatelj kako normativnog okvira, tako i njegove primene u praksi.

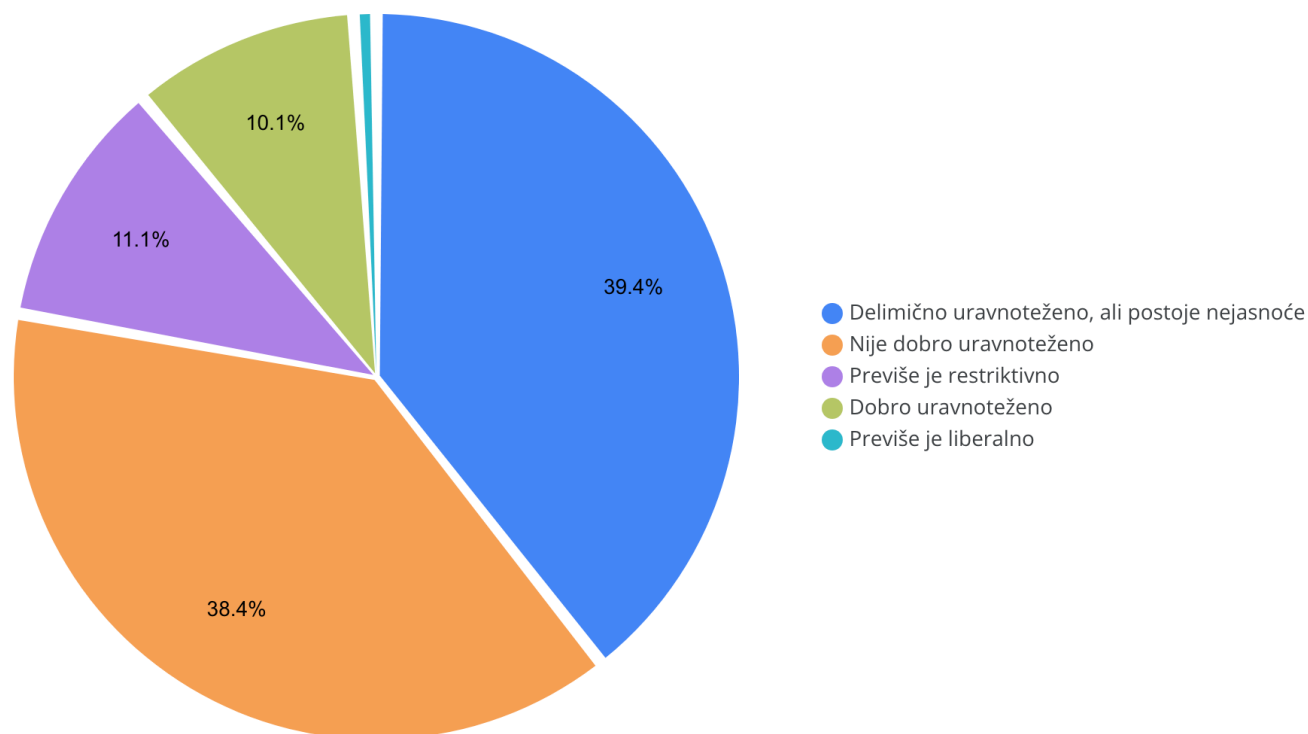
Na pitanje kako ocenjuju ravnotežu između slobode izražavanja i nepristrasnosti sudija i tužilaca u Srbiji, najveći broj ispitanika, 38,4% smatra da ta ravnoteža nije dobro uspostavljena. Njih 39,4% procenjuje da je delimično uspostavljena, ali da postoje značajne nejasnoće u vezi sa tim šta je dozvoljeno, a šta ne, kada se sudije i tužioci javno izjašnjavaju. Samo 10,1% ispitanika ocenjuje da je balans u potpunosti zadovoljavajući i da omogućava pravosudnim funkcionerima da komuniciraju u javnosti bez ugrožavanja svoje nepristrasnosti.

Posebno je zanimljivo da je 11,1% ispitanika izrazilo stav da je pravni okvir koji reguliše ovu oblast suviše restriktivan, što može ukazivati na osećaj ograničenosti ili straha od posledica javnog izražavanja, čak i kada se ono odnosi na profesionalna ili sistem-ska pitanja. Sa druge strane, svega 1% učesnika smatra da je pravni okvir previše liberalan, što sugeriše da među pravosudnim funkcionerima ne postoji šira zabrinutost zbog moguće prekomerne slobode u izražavanju.

Ovi nalazi ukazuju na izraženu ambivalentnost i potrebu za dodatnim pojašnjenjem granica između legitimnog izražavanja mišljenja i profesionalne uzdržanosti. Ujedno, rezultati sugerišu da je poželjno preispitati da li postojeća pravila i etičke smernice jasno komuniciraju dozvoljeni obim slobode izražavanja i da li sudijama i tužiocima pružaju dovoljno orijentacije da se izražavaju odgovorno, ali bez straha od neopravdanih sankcija. Dodatna edukacija, javne rasprave i revizija postojećih smernica mogli bi doprineti stvaranju preciznijeg i primenljivijeg okvira koji omogućava i štiti odgovorno izražavanje pravosudnih funkcionera.

Pitanje javne komunikacije sudija i javnih tužilaca sve više se nalazi u središtu stručnih i društvenih rasprava, kako na evropskom, tako i na nacionalnom nivou. U demokratskim društvima, javnost s pravom očekuje da razume funkcionisanje pravosuđa, dok se od pravosudnih funkcionera očekuje uzdržanost u javnim nastupima kako bi se sačuvala nepristrasnost i integritet pravosuđa. Upravo zato je bilo važno ispitati kako pravosudni funkcioneri u

Kako ocenjujete balans između slobode izražavanja i sudijske / tužilačke nepristrasnosti u Srbiji?

Srbiji percipiraju ulogu sudija i tužilaca u javnosti i da li podržavaju aktivnije uključivanje u stručnu i javnu debatu.

U okviru istraživanja, ispitanicima je ponuđeno više tvrdnji koje odražavaju različite pristupe javnoj komunikaciji, uz mogućnost označavanja više odgovora. Najveći broj učesnika, 75,8% smatra da sudije i javni tužioci treba da imaju pravo da učestvuju u stručnim i javnim debatama koje se tiču pravosuđa. Ova podrška javnoj vidljivosti pravosudnih aktera pokazuje visok stepen razumevanja njihove uloge u jačanju poverenja javnosti i transparentnosti pravosudnog sistema.

Sličan procenat, 72,7% ističe da sudije i tužioci treba da mogu javno da govore o pretnjama nezavisnosti pravosuđa. Ovakav nalaz ukazuje na široko rasprostranjeno uverenje da nosioci pravosudne funkcije ne samo da imaju pravo, već i obavezu da reaguju u situacijama kada su osnovni principi vladavine prava ugroženi, posebno u kontekstu političkih ili institucionalnih pritisaka.

Takođe, značajan broj ispitanika, 61,6% izražava stav da sudije i tužioci treba da imaju mogućnost da se javno izjašnjavaju o opštim pitanjima prava i vladavine prava. Ovaj rezultat pokazuje da većina nosilaca pravosudne funkcije prepoznaje svoju edukativnu i normativnu ulogu u demokratskom društvu, posebno u vremenu kada se pravna i institucionalna pitanja sve češće politizuju.

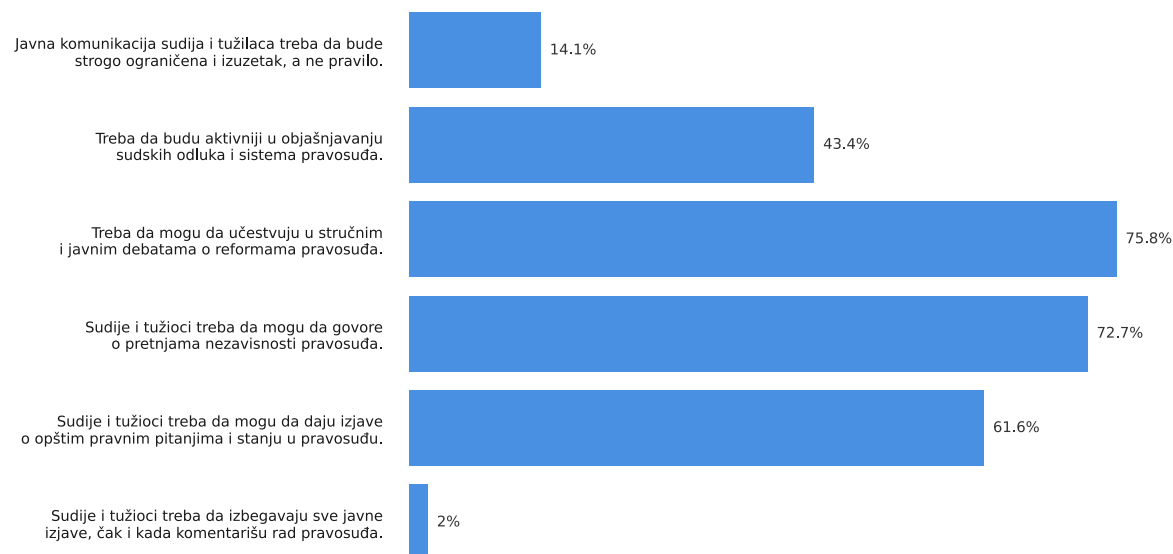
Kada je reč o objašnjavanju konkretnih sudskih odluka javnosti, 43,4% učesnika smatra da sudije i tužioci treba da imaju aktivniju ulogu. Iako je ovaj procenat nešto niži,

on i dalje pokazuje značajan nivo podrške za veće uključivanje pravosudnih aktera u komunikaciju sa građanima, posebno u cilju otklanjanja nepoverenja, dezinformacija i senzacionalizma.

S druge strane, samo 2% ispitanika smatra da sudije i tužioci treba da izbegavaju sve javne izjave, dok 14,1% podržava stav da javna komunikacija treba da bude strogo ograničena. Ovi manjinski stavovi ukazuju na to da još uvek postoji određen stepen opreza ili sumnje u mogućnost usklađivanja javnih nastupa sa obavezama nepristrasnosti i uzdržanosti, što može biti posledica nedovoljno jasnih smernica ili bojazni od sankcija.

U celini, rezultati ovog pitanja ukazuju na jasno izražen stav većine ispitanika da sudije i javni tužioci treba da imaju pravo i prostor za proaktivnu javnu komunikaciju, posebno kada je reč o odbrani institucionalne nezavisnosti i edukaciji javnosti o ulozi pravosuđa u demokratskom društvu. To potvrđuje i evropski standard prema kojem sudije i tužioci imaju pravo na slobodu izražavanja, ali se od njih očekuje da to pravo ostvaruju uz poštovanje

Koja izjava najbolje odražava vaše mišljenje o javnim nastupima sudija i javnih tužilaca?

svojih profesionalnih obaveza i očuvanje poverenja javnosti u pravosudni sistem (videti: CCJE Mišljenje br. 3 (2002); ECtHR, *Baka v. Hungary*, § 164).

Praktična iskustva

Javno izražavanje profesionalnih stavova o temama koje se tiču nezavisnosti pravosuđa i vladavine prava predstavlja važan vid doprinošenja reformskim procesima i očuvanju integriteta pravosudnog sistema. Zato je jedno od ključnih pitanja u upitniku bilo usmereno na ispitivanje da li su ispitanici do sada imali priliku da javno govore o ovim temama, bilo kroz medije, javne rasprave, stručne skupove ili druge javne formate.

Na pitanje da li su ikada javno istupali na temu nezavisnosti pravosuđa ili vladavine prava, 43,4% ispitanika je odgovorilo potvrdno, dok je 56,6% navelo da nije učestvovalo u javnim izlaganjima na ove teme. Ovi podaci ukazuju na činjenicu da gotovo polovina ispitanika poseduje iskustvo javnog izražavanja stavova o pitanjima od sistemskog značaja za pravosuđe, što potvrđuje postojanje profesionalne svesti o važnosti ovakvog angažmana.

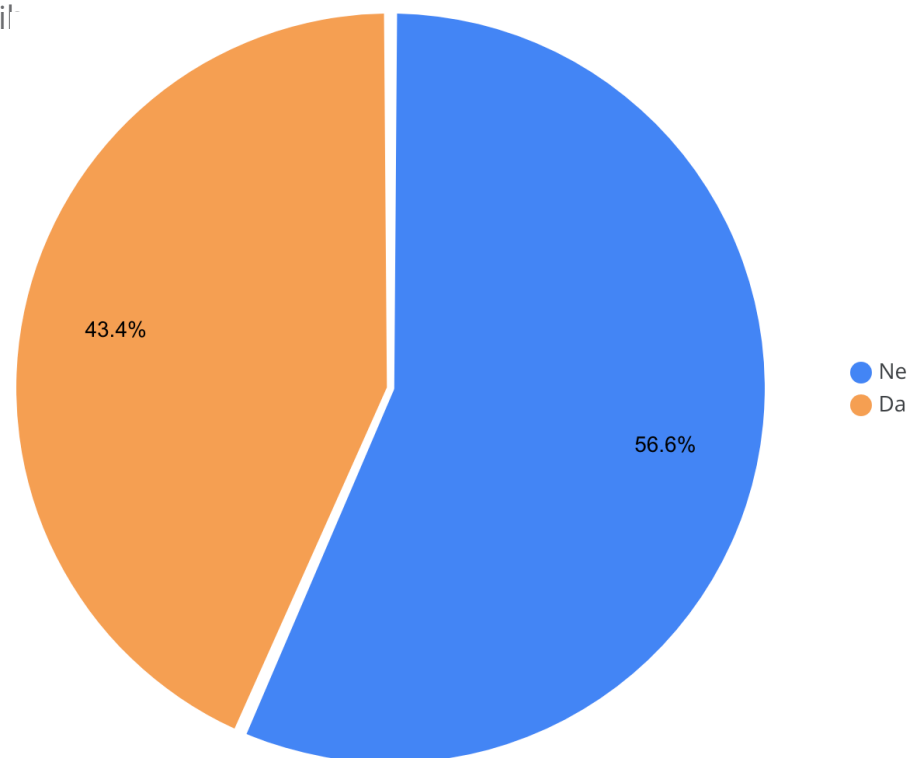
Međutim, neophodno je imati u vidu i specifičan kontekst uzorka. Naime, značajan broj ispitanika koji su prihvatili učešće u istraživanju dolaze iz redova Udruženja tužilaca Srbije, koje već više od dve decenije aktivno i javno istupa po pitanjima vladavine prava, reformi pravosuđa i zaštite samostalnosti tužilačke funkcije. Ova činjenica

može delimično objasniti visok procenat onih koji imaju prethodno iskustvo javnog izražavanja, kao i izraženiju senzibilisanost na teme koje se tiču pravosudne nezavisnosti i profesionalne etike.

S druge strane, činjenica da većina, 56,6% sudija i tužilaca nije do sada javno govorila o ovim pitanjima, može ukazivati na postojanje brojnih prepreka. Mogući razlozi uključuju nedovoljno jasne normativne smernice koje uređuju granice slobode izražavanja u pravosudnoj profesiji, strah od institucionalnih posledica (npr. disciplinskih postupaka), kao i kulturološki ili hijerarhijski pritisak da se izbegava javna eksponiranost. Dodatno, odsustvo proaktivne podrške institucija kao što su Visoki savet sudstva ili Visoki savet tužilaštva, kao i profesionalnih udruženja koja nisu sistemski podržana, može doprineti osećaju nesigurnosti i uzdržanosti.

U evropskoj praksi, naročito kroz presude Evropskog suda za ljudska prava, potvrđeno je da sudije i tužioci, iako pod posebnim obavezama uzdržanosti, ipak imaju pravo i odgovornost da učestvuju u javnim raspravama o pitanjima koja se tiču nezavisnosti pravosuđa i funkcionisanja institucija vladavine prava (*Baka v. Hungary*, br. 20261/12, § 165; *Sarısu Pehlivan v. Turkey*, br. 63038/10, § 102). U tim predmetima, Sud ističe da se

Da li ste ikada javno govorili o pitanjima koja se tiču nezavisnosti pravosuđa ili vladavine prava?

ograničenja slobode izražavanja pravosudnih funkcionera ne mogu tumačiti na način koji bi obeshrabrio njihovo učešće u debati od javnog interesa.

Zato ovi nalazi dodatno potvrđuju potrebu za uspostavljanjem institucionalnih mehanizama podrške sudijama i tužiocima koji se odluče na javni govor u granicama profesionalne etike. Posebno je važno razviti smernice koje će jasno definisati šta se smatra legitimnim izražavanjem profesionalnog mišljenja, a šta potencijalnim disciplinskim prestupom. Takve smernice bi doprinele sigurnosti i osnaživanju pravosudnih funkcionera da u javnosti nastupaju u korist očuvanja vladavine prava.

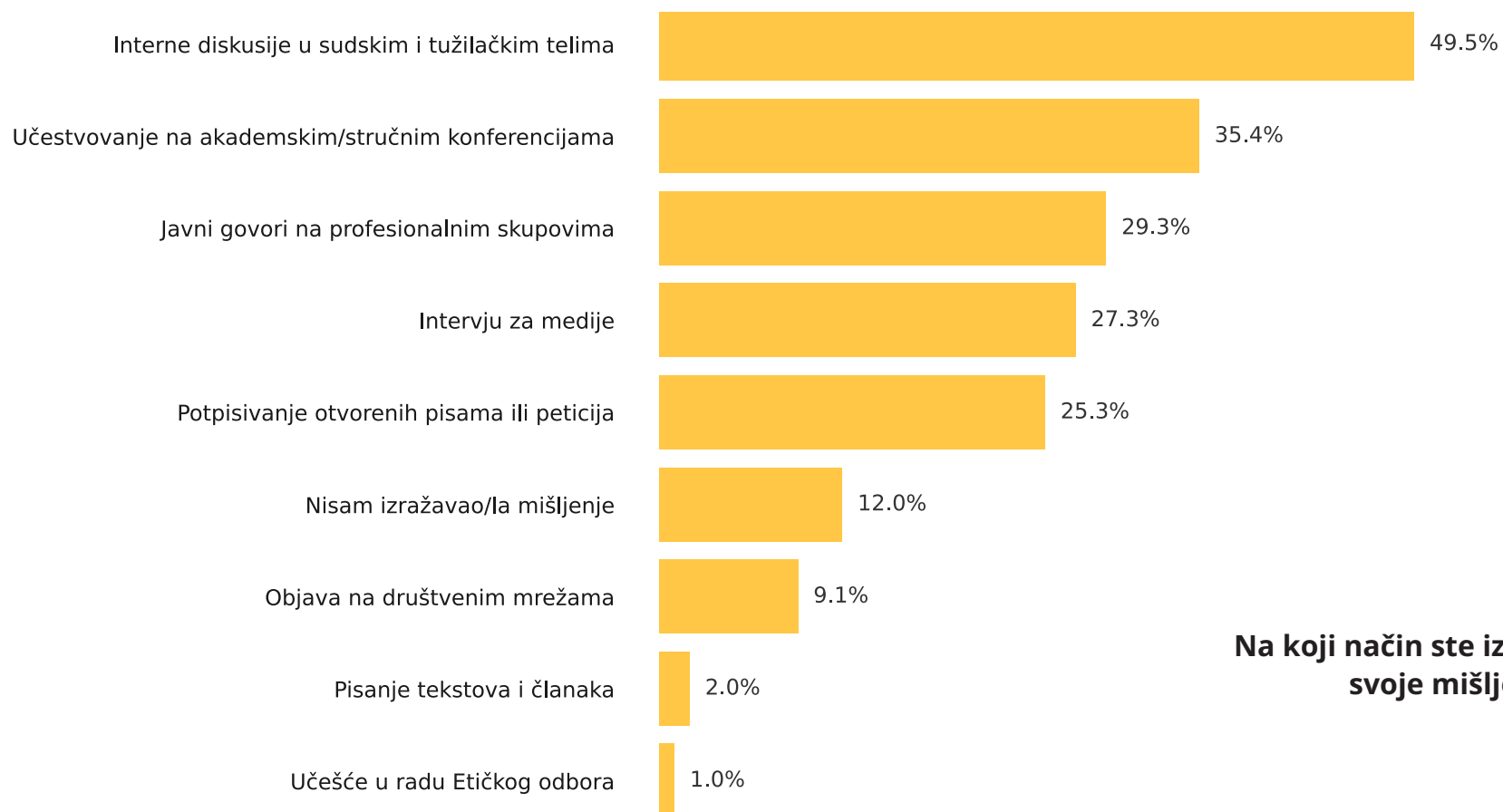
Među ispitanicima koji su naveli da su javno izražavali stavove o nezavisnosti pravosuđa ili vladavini prava, identifikovani su različiti oblici javnog angažovanja i komunikacije. Najčešći oblik izražavanja predstavljaju interne diskusije u okviru sudskih ili tužilačkih tela, koje je kao vid angažmana označilo 49,5%. Ovaj nalaz ukazuje na to da se pravosudni funkcioneri često odlučuju da izraze svoje stavove u profesionalnim i institucionalno prihvaćenim okvirima, što omogućava sigurniji prostor za argumentovanu razmenu mišljenja, bez bojazni od šire javne eksponiranosti.

Na drugom mestu po učestalosti nalaze se akademski skupovi i konferencije (35,4%), što ukazuje na prisutnost sudija i tužilaca u stručnoj zajednici i njihovu spremnost da učestvuju u forumima posvećenim analizi i reformi pravosudnog sistema. Javna obraćanja na profesionalnim događajima (29,3%) takođe predstavljaju važan vid izražavanja, koji kombinuje elemente formalnosti i stručne vidljivosti, ali bez potpune otvorenosti prema široj javnosti.

S druge strane, medijski nastupi i komunikacija sa širom javnošću su znatno ređi. Intervjue za medije dalo je 27,3%, dok je 25,3% učestvovalo u potpisivanju otvorenih pisama, kao oblika kolektivnog izražavanja kojim se obično ukazuje na sistemske probleme ili izražava protest zbog konkretnih mera koje ugrožavaju pravosuđe. Još manji broj učesnika (9,1%) koristio je društvene mreže kao kanal izražavanja stavova, što ukazuje na izraženu uzdržanost prema digitalnim i neformalnim oblicima javne komunikacije.

Ova distribucija preferiranih oblika izražavanja ukazuje na dominantnu sklonost ka zatvorenijim i profesionalno neutralnim okvirima javnog govora. Oprez u korišćenju tradicionalnih i digitalnih medija može biti rezultat institucionalne kulture uzdržanosti koja karakteriše pravosuđe u Srbiji, ali i nedostatka jasnih smernica koje bi precizirale granice prihvatljivog javnog izražavanja. Pored toga, prisutna je i latentna bojazan od mogućih negativnih posledica, uključujući institucionalne sankcije, disciplinovanje ili narušavanje profesionalne reputacije, što doprinosi oklevanju sudija i tužilaca da se aktivnije uključe u javne rasprave koje se odnose na pravosuđe i vladavinu prava.

Oprez koji sudije i javni tužioci pokazuju prema javnim nastupima nije samo posledica profesionalne kulture uzdržanosti i nedostatka jasnih smernica, već i rezultat konkretnih negativnih iskustava koje su pojedini nosioci pravosudnih funkcija imali nakon što su javno istupili. Naime, pojedini tužioci i sudije koji su govorili o pitanjima nezavisnosti pravosuđa, političkih pritisaka ili reformskih procesa bili su izloženi targetiranju u medijima, naročito u tabloidnim izdanjima.

**Na koji način ste izrazili
svoje mišljenje?**

Takvi napadi neretko uključuju diskreditaciju ličnog i profesionalnog integriteta, iznošenje privatnih informacija, pa čak i neosnovane optužbe koje nemaju pravni epilog, ali ostavljaju posledice po reputaciju i osećaj sigurnosti. Udruženje tužilaca Srbije je u više navrata javno reagovalo na ove napade, dokumentujući ih i objavljujući primere na svojoj internet stranici, čime je dodatno ukazano na neophodnost institucionalne zaštite pravosudnih funkcionera koji postupaju u skladu sa etičkim načelima i javnim interesom.

Ovi slučajevi potvrđuju da odsustvo systemske podrške i zaštite pravosudnih funkcionera od neprimerenih reakcija na javno izraženo mišljenje stvara atmosferu autocenzure i dodatno obeshrabruje profesionalce da se uključe u javne debate o stanju u pravosuđu. U tom smislu, neophodno je razviti mehanizme zaštite sudija i tužilaca koji, uz poštovanje profesionalne etike, javno ukazuju na pojave koje ugrožavaju vladavinu prava i integritet pravosudnog sistema. Time se ne štiti samo pojedinac, već i javni interes i poverenje građana u pravosudne institucije.

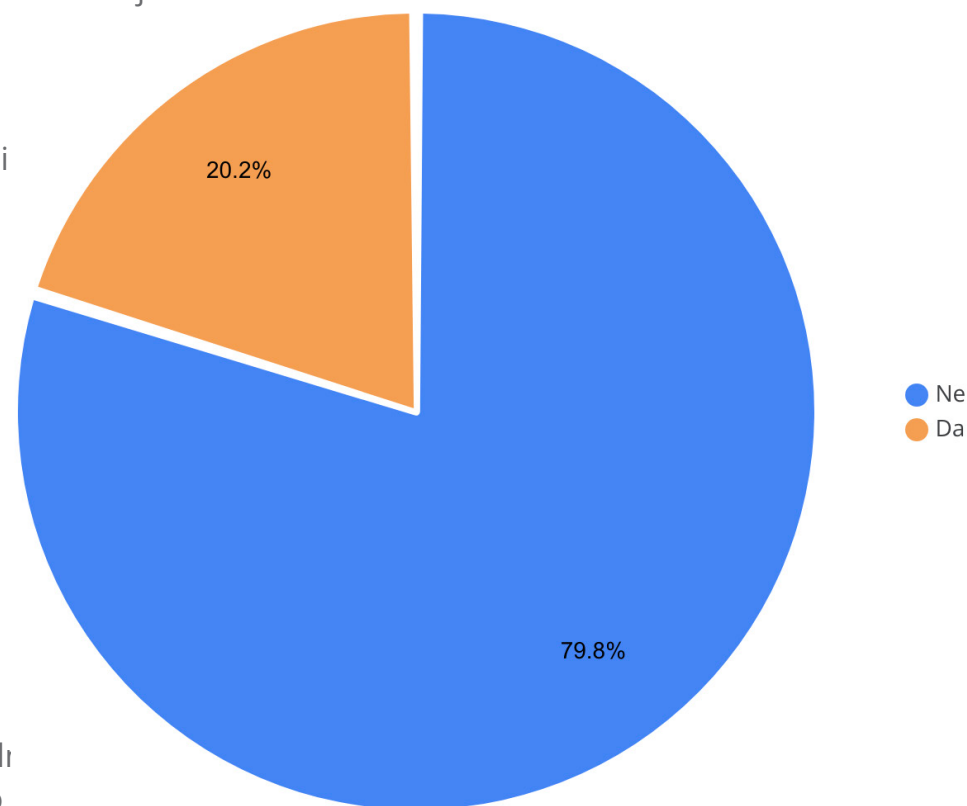
Ovi nalazi dodatno naglašavaju potrebu za uspostavljanjem jasnog i afirmativnog normativnog okvira koji prepoznaje pravo pravosudnih funkcionera na javno izražavanje stavova, posebno kada je ono usmereno na zaštitu integriteta pravosudnog sistema. Takođe, preporučuje se razvijanje profesionalnih smernica i edukativnih alata koji bi omogućili veću sigurnost u korišćenju različitih kanala komunikacije, uključujući i medije i društvene mreže.

Na pitanje da li su se suočili sa posledicama zbog svojih javnih izjava, 20,2% ispitanika je odgovorilo potvrdno, dok je 79,8% navelo da nije imalo takvo iskustvo. Iako većina ispitanika nije imala negativne posledice nakon javnih istupanja, podatak da je svaki peti nosilac pravosudne funkcije ipak imao takvo iskustvo ukazuje na postojanje potencijalnih pritisaka, normativnih nejasnoća i institucionalnih slabosti u pogledu zaštite slobode izražavanja.

Ovaj nalaz posebno zabrinjava u svetlu činjenice da pravosudni funkcioneri, koji istupaju u javnosti radi zaštite vladavine prava i profesionalne etike, ne samo da preuzimaju profesionalni rizik, već često ostaju bez adekvatne institucionalne podrške. Na ovaj problem je više puta ukazivalo i Udruženje tužilaca Srbije, ističući izostanak blagovremenih i konkretnih reakcija poverenika za samostalnost i Visokog saveta tužilaštva u slučajevima kada su tužioci ili sudije bili izloženi medijskim napadima i drugim neprimerenim uticajima zbog javno izrečenih profesionalnih stavova. U praksi je zabeležen niz slučajeva u kojima su nosioci pravosudne funkcije bili predmet diskreditacije u medijima ili pod političkim pritiskom, a nadležni organi nisu iskoristili svoje mehanizme kako bi ih zaštitili ili javno osudili takve napade. Ovakav nalaz potvrđuje postojanje potencijalnog prostora za autocenzuru i profesionali nesigurnost, što može imati dugoročne negativne posledice po

Da li ste se suočili sa posledicama zbog svojih javnih izjava?

otvorenosti i odgovornosti u pravosuđu. Dodatno, to ukazuje na potrebu da se kroz edukaciju, uspostavljanje jasnih internih pravila i razvoj mehanizama zaštite, kao što su poverenici za samostalnost i profesionalnu etiku, omogući slobodno, odgovorno i zaštićeno izražavanje stavova o pitanjima od javnog značaja. Time bi se ojačala ne samo individualna bezbednost pravosudnih funkcionera, već i integritet pravosudnog sistema u celini.

Kako bi se bolje razumele konkretne posledice sa kojima su se sudije i javni tužioci suočili nakon svojih javnih istupanja, u istraživanju je postavljeno i dopunsko pitanje o prirodi tih posledica. Među ispitanicima koji su naveli da su imali negativno iskustvo, najčešće su prijavljeni neformalni pritisci od strane kolega, nadređenih ili drugih institucija. Ovaj oblik neformalnih pritiska navelo je čak 37,4% učesnika. Ovakvi pritisci se često manifestuju kroz verbalna upozorenja, distanciranje unutar profesionalnog kolektiva ili neformalno skretanje pažnje da bi trebalo da „vode računa“ o svojim izjavama, što stvara atmosferu autocenzure i profesionalne nesigurnosti. Na drugom mestu se nalazi negativno medijsko izveštavanje (18,2%), koje uključuje senzacionalističke naslove, lične diskreditacije i dovođenje u kontekst političkih ili ideoloških narativa. Ovakav oblik reakcije može imati značajan uticaj na lični i profesionalni integritet pojedinaca, naročito kada izostane institucionalna zaštita. Važno je napomenuti da je 9,1% ispitanika navelo da su bili izloženi premeštaju na drugo radno mesto ili zaustavljanju u profesionalnom napredovanju, što ukazuje na upotrebu administrativnih mehanizama kao sredstvo odmazde. Političke i institucionalne pritiske je prijavilo 5,1% učesnika, što dodatno potvrđuje da javno izražavanje

U kom obliku ste se suočili sa posledicama zbog svojih javnih izjava?

stavova, čak i kada je u skladu sa profesionalnim standardima, može biti percipirano kao pretnja određenim strukturama moći. Na kraju, iako ređe, zabeleženi su i slučajevi formalnih disciplinskih postupaka (3%), što ukazuje na mogućnost zloupotrebe institucionalnih mehanizama u cilju ograničavanja prava na slobodno izražavanje. Ovi nalazi snažno ukazuju na potrebu za uspostavljanjem jasnog, funkcionalnog i predvidivog institucionalnog okvira za zaštitu nosilaca pravosudnih funkcija koji javno istupaju u granicama profesionalne etike. Posebno je važno razviti mehanizme zaštite od neformalnih i suptilnih oblika pritiska koji često ostaju ispod radara, ali imaju snažan demotivišući efekat. U tom smislu, jačanje uloge poverenika za samostalnost, kao i edukacija pravosudnih funkcionera o njihovim pravima i dostupnim zaštitnim mehanizmima, nameće se kao prioritetna oblast reforme.

Institucionalna podrška i izazovi

Jedan od ključnih aspekata u ostvarivanju slobode izražavanja sudija i javnih tužilaca jeste postojanje institucionalne podrške i zaštite od potencijalnih posledica ili pritiska. Na pitanje da li osećaju podršku Visokog saveta sudstva (VSS), odnosno Visokog saveta tužilaštva (VST) u ostvarivanju slobode izražavanja, čak 57,6% ispitanika je odgovorilo da ne oseća nikakvu podršku. Dodatnih 35,4% smatra da postoji delimična podrška, dok svega 7,1% učesnika ocenjuje da dobija podršku u potpunosti. Ovi podaci ukazuju na ozbiljan deficit poverenja u tela koja bi po svojoj funkciji trebalo da štite samostalnost i integritet nosilaca pravosudnih funkcija, uključujući i pravo na izražavanje mišljenja u granicama profesionalne etike i zakonskih okvira. U kon-

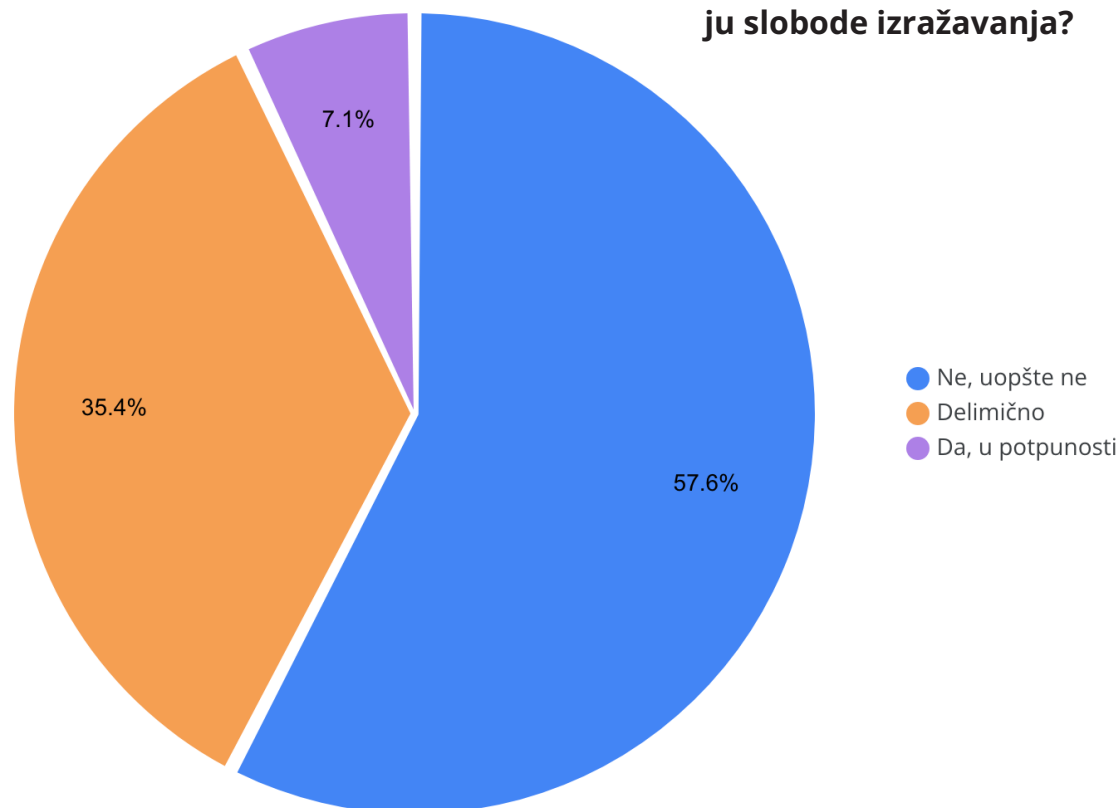

tekstu čestih izostanaka javnih reakcija VSS i VST u slučajevima kada su sudije i tužioci bili izloženi napadima u medijima, neformalnim pritiscima ili javnoj diskreditaciji, ovakvi rezultati ne iznenađuju. Ispitanici, kako se može zaključiti i iz kvalitativnih komentara, često ukazuju na pasivan odnos ovih tela, koji se svodi na formalno postojanje mehanizama bez njihove stvarne primene.

Nedostatak proaktivnog delovanja Visokog saveta tužilaštva i Visokog saveta sudstva, posebno u situacijama kada je očigledno narušeno dostojanstvo i integritet pravosudnih funkcionera, šalje poruku neadekvatne zaštite, što dodatno podstiče autocenzuru i profesionalnu uzdržanost. Time se umanjuje prostor za legitimnu javnu debatu unutar struke o pitanjima reformi, vladavine prava, institucionalnih izazova i pritisaka sa kojima se nosioci pravosudnih funkcija suočavaju.

Nalazi istraživanja jasno sugerišu potrebu za redefinisanjem uloge i prakse ovih tela u pogledu zaštite slobode izražavanja. To uključuje: donošenje

Da li osećate podršku Visokog saveta sudstva, odnosno Visokog saveta tužilaštva kada je reč o ostvarivanju slobode izražavanja?

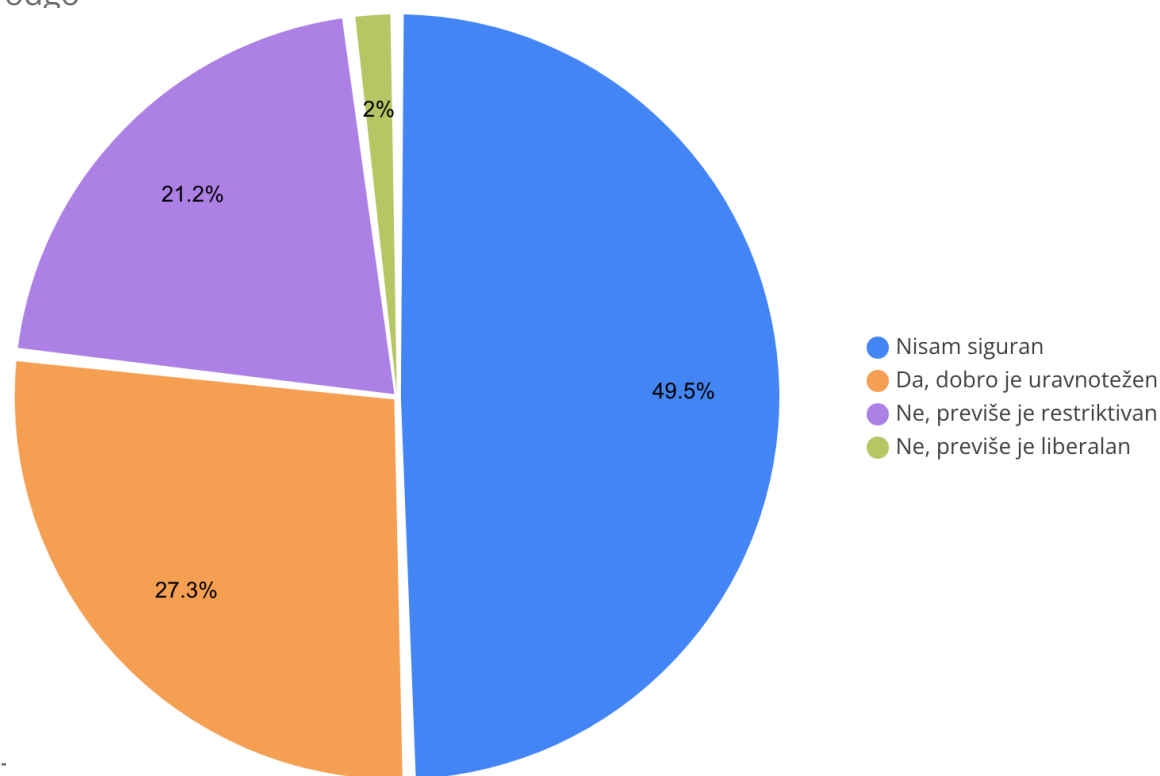

jasnih smernica za javno komuniciranje pravosudnih funkcionera; javno reagovanje u slučajevima pritisaka ili napada; kao i osnaživanje uloge poverenika za samostalnost u okviru VSS i VST. Samo takvim pristupom može se uspostaviti poverenje koje trenutno očigledno izostaje, a koje je neophodno za jačanje profesionalne sigurnosti i podsticanje odgovornog i legitimnog javnog govora u pravosuđu.

U okviru institucionalnog okvira koji reguliše ponašanje pravosudnih funkcionera, i Visoki savet sudstva (VSS) i Visoki savet tužilaštva (VST) usvojili su posebne Etičke kodekse, čiji je cilj da preciziraju profesionalne standarde, uključujući i pravila u vezi sa javnim izražavanjem stavova. Takođe, pri oba saveta funkcionišu etička tela (Etički odbori), zadužena za tumačenje i primenu etičkih normi, kao i za postupanje po eventualnim prijavama zbog njihovog kršenja.

Međutim, rezultati istraživanja ukazuju na to da i pored postojanja ovih normativnih instrumenata i institucionalnih mehanizama, među nosiocima pravosudne funkcije postoji značajan stepen neizve-

Da li važeći Etički kodeks adekvatno reguliše slobodu izražavanja?

snosti i nedovoljno razumevanja kada je u pitanju sloboda izražavanja u kontekstu etičkih ograničenja. Na pitanje da li važeći Etički kodeks adekvatno reguliše slobodu izražavanja, čak 49,5% ispitanika je odgovorilo da nije sigurno, što ukazuje na izraženu potrebu za dodatnim pojašnjenjima, edukacijom i transparentnijim tumačenjima od strane nadležnih tela.

Dodatno, 27,3% ispitanika smatra da je kodeks dobro uravnotežen, dok 21,2% ocenjuje da je previše restriktivan, a svega 2% ispitanika smatra da je previše liberalan. Ova raspodela mišljenja otkriva duboku podeljenost i nedostatak jedinstvene percepcije u pogledu normativnog balansa između očuvanja integriteta funkcije i ostvarivanja ustavnog prava na slobodu izražavanja.

Uzimajući u obzir ovakve nalaze, može se zaključiti da postoji potreba za unapređenjem komunikacije o sadržaju i svrsi etičkih pravila, redovnim konsultacijama sa sudijama i tužiocima prilikom tumačenja ili izmene kodeksa, kao i jačanjem savetodavne uloge Etičkih odbora, kako bi pružili jasnoću i sigurnost pravosudnim funkcionerima koji žele da se uključe u javni diskurs na profesionalan način.

Etika u pravosuđu mora biti okvir koji omogućava, a ne sputava legitimno izražavanje stavova o pitanjima koja se tiču zaštite vladavine prava, institucionalne nezavisnosti i javnog interesa. Trenutni rezultati sugerišu da u tom pogledu postoji prostor za ozbiljno unapređenje.

Ispitanici su u okviru ankete imali priliku da identifikuju koje faktore smatraju ključnim izazovima za ostvarivanje slobode izražavanja u pravosuđu. Njihovi odgovori ukazuju na složenu mrežu institucionalnih, pravnih i društvenih prepreka koje utiču na spremnost sudija i javnih tužilaca da se uključe u javni diskurs o pitanjima od značaja za pravosudni sistem i vladavinu prava.

Najveći broj ispitanika, njih 61,6%, smatra da nedostatak podrške od strane sudskih i tužilačkih saveta predstavlja jedan od glavnih izazova. Ovaj podatak jasno potvrđuje nalaze iz prethodnog dela istraživanja koji ukazuju na to da većina pravosudnih funkcionera ne oseća institucionalnu zaštitu kada se javno izražavaju, naročito kada iznose stavove o temama koje se dotiču nezavisnosti pravosuđa ili reformi sistema. Odmah potom sledi politički ili institucionalni pritisak, koji je kao prepreku označilo 58,6% ispitanika. Ova vrsta pritiska može dolaziti iz više izvora, od predstavnika izvršne vlasti, hijerarhijskih struktura unutar pravosuđa, ali i kroz javne napade ili kampanje u medijima, što se dodatno reflektuje na osećaj nesigurnosti i autocenzure među sudijama i tužiocima.

Strah od pokretanja disciplinskih postupaka je treći najzastupljeniji izazov, koji je navelo 51,5% učesnika. Ovaj nalaz ukazuje na to da čak i kada formalni disciplinski postupci nisu pokretani, njihova potencijalna pretnja deluje preventivno i obeshrabrujuće, stvarajući atmosferu u kojoj pravosudni funkcioneri izbegavaju javno izražavanje mišljenja, čak i u slučajevima kada bi to bilo opravdano i društveno korisno. Pored ovih glavnih faktora, 25,3% ispitanika ukazuje na nepostojanje jasnog pravnog

okvira koji bi precizno definisao granice dozvoljenog izražavanja i ponudio pravnu sigurnost. 22,2% učesnika ističe javno nepoverenje u nepristrasnost sudstva kao dodatni razlog uzdržanosti, što sugeriše da postoji svest o tome kako javne izjave pravosudnih funkcionera mogu biti pogrešno interpretirane u kontekstu niskog poverenja javnosti.

U okviru ponuđene kategorije „*drugo*“, ispitanici su istakli i dodatne faktore koji utiču na slobodu izražavanja, kao što su **autocenzura**, iz straha od posledica po karijeru, **nedostatak prilika** za javno izražavanje stavova u profesionalnom kontekstu, ali i **kritika kolega koji su, po mišljenju ispitanika, zloupotrebljavali slobodu izražavanja** u cilju lične promocije ili političkog svrstavanja.

Ovi nalazi jasno ukazuju na to da se izazovi za ostvarivanje slobode izražavanja ne svode samo na normativni okvir, već da su duboko ukorenjeni u institucionalnoj kulturi, međuljudskim odnosima

Koji su najveći izazovi za slobodu izražavanja sudija i javnih tužilaca u Srbiji?

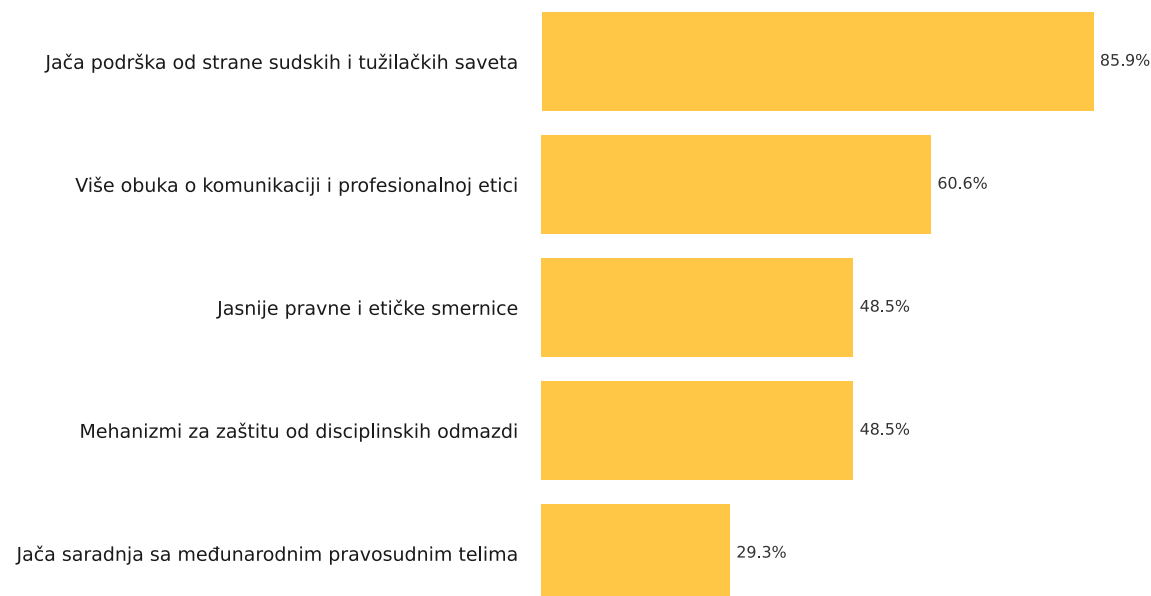
unutar pravosuđa i širem društvenom i političkom kontekstu. Zato se kao neophodni nameću sledeći koraci: jačanje institucionalne podrške, uključujući proaktivnu ulogu VSS-a i VST-a u zaštiti slobode izražavanja; razvoj jasnih i predvidivih pravnih normi koje precizno definišu granice legitimnog izražavanja; promocija profesionalne i odgovorne javne komunikacije, kroz obuke, smernice i podršku pravosudnim funkcionerima.

Na taj način moguće je uspostaviti okruženje koje će omogućiti sudijama i tužiocima da ispune svoju dužnost ne samo u sudnicama, već i u javnom prostoru – u službi pravde, istine i građana.

Predložena poboljšanja

Kako bismo zaokružili analizu percepcija sudija i javnih tužilaca o slobodi izražavanja, želeli smo da čujemo i njihova mišljenja o mogućim merama i mehanizmima koji bi mogli doprineti unapređenju položaja pravosudnih funkcionera u ovom pogledu. Njihove preporuke ukazuju ne samo na prepoznate izazove već i na konkretna očekivanja u pravcu jačanja institucionalne podrške, pravne sigurnosti i profesionalnog osnaživanja.

Koje mere bi doprinele boljoj zaštiti slobode izražavanja sudija i tužilaca?

Prema rezultatima ankete, sudije i javni tužioci jasno prepoznaju niz konkretnih mera koje bi doprinele boljoj zaštiti njihove slobode izražavanja i smanjenju rizika od negativnih posledica po profesionalni integritet i karijeru. Ove preporuke odražavaju njihova praktična iskustva, institucionalna očekivanja i potrebu za većom pravnom sigurnošću u javnom delovanju.

Najveći broj ispitanika, čak 85,9% smatra da je neophodna jača i proaktivnija podrška od strane sudskih i tužilačkih saveta, kao ključnih tela nadležnih za zaštitu integriteta pravosudnog sistema i njegovih nosilaca. Ovaj nalaz ukazuje na široko rasprostranjenu percepciju da trenutna uloga Visokog saveta sudstva i Visokog saveta tužilaštva nije dovoljna, te da se od ovih tela očekuje jasnije zauzimanje stavova i reagovanje u situacijama kada su sudije i tužioci izloženi napadima, pritiscima ili disciplinarnim rizicima zbog svojih javnih istupa.

Pored institucionalne zaštite, 60,6% ispitanika prepoznaje potrebu za većim brojem obuka o komunikaciji, profesionalnoj etici i javnim nastupima, što govori o jasnoj svesti da je pored pravne sigurnosti neophodno i osnaživanje ličnih kapaciteta za odgovornu i efektivnu javnu komunikaciju. Ove obuke bi trebalo da uključe teme poput granica slobode izražavanja, strategija za iznošenje profesionalnih stavova bez ugrožavanja nepristrasnosti, kao i načine reagovanja na neosnovane napade ili pritiske. S tim u vezi, 48,5% učesnika ankete smatra da su neophodne jasnije pravne i etičke smernice koje bi preciznije definisale šta je dopušteno, a šta problematično u javnim istupima pravosudnih funkcionera. Ova potreba za dodatnim normativnim pojašnje-

njima proizlazi iz prepoznate pravne neizvesnosti i mogućnosti različitih tumačenja Etičkog kodeksa, zakona i pravosudnih pravila ponašanja.

Jednako toliko ispitanika (48,5%) istaklo je značaj uspostavljanja mehanizama za zaštitu od disciplinskih odmazdi, koji bi garantovali da legitimno iznošenje profesionalnih stavova, posebno u vezi sa nezavisnošću i vladavinom prava, ne može biti osnova za pokretanje disciplinskih postupaka ili negativne posledice u karijeri.

Na kraju, 29,3% ispitanika navelo je potrebu za jačanjem saradnje sa međunarodnim pravosudnim mrežama, što odražava svest o važnosti razmene iskustava, učenja iz uporednih praksi i dobijanja podrške od međunarodnih aktera u slučaju ozbiljnih povreda slobode izražavanja.

Ovi nalazi jasno ukazuju da su institucionalna podrška, jasnoća pravnog i etičkog okvira, dostupnost edukacije i međunarodna umreženost identifikovani kao četiri ključna stuba na kojima treba graditi sistemsku zaštitu slobode izražavanja pravosudnih funkcionera. Njihova implementacija može doprineti izgradnji poverenja unutar sistema, jačanju otpornosti na neprimerene uticaje i većem učešću pravosuđa u javnim debatama o reformama i očuvanju vladavine prava.

Otvoreni odgovori ispitanika na poslednje pitanje u upitniku pružaju dragocen kvalitativni uvid u subjektivne doživljaje, dileme i lične refleksije sudija i javnih tužilaca o slobodi izražavanja u pravosuđu. Ovi komentari dodatno osvetljavaju kompleksnost

Jača podrška sudskih
i tužilačkih saveta:

85,9%

ispitanika smatra da je neophodna jača i proaktivnija podrška od strane sudskih i tužilačkih saveta, kao ključnih tela nadležnih za zaštitu integriteta pravosudnog sistema i njegovih nosilaca.

i višeslojnost teme, ukazujući na to da pitanje javnog izražavanja pravosudnih funkcionera nije samo tehničko ili normativno, već duboko ukorenjeno u profesionalnu kulturu, institucionalni ambijent i širi društveno-politički kontekst.

Veći broj ispitanika izražava stav da bi sudije i javni tužioci trebalo aktivnije, češće i hrabrije da koriste pravo na javni govor, posebno u situacijama kada su ugroženi osnovni postulati vladavine prava. U tim odgovorima se naglašava da pravosuđe kao samostalna grana vlasti nema samo pravo, već i dužnost da reaguje kada su u pitanju sistemski problemi, pritisci ili pokušaji narušavanja nezavisnosti institucija. Ovakva percepcija odražava svest o ulozi pravosuđa kao korektivnog mehanizma u zaštiti demokratskog poretka.

Istovremeno, pojedini ispitanici upozoravaju da granica između legitimnog izražavanja profesionalnog mišljenja i potencijalnog narušavanja poverenja javnosti u pravosuđe mora biti pažljivo određena. U tim komentarima se poziva na odgovorno korišćenje slobode izražavanja, uz poštovanje profesionalne etike, nepristrasnosti i institucionalnog dostojanstva. Ističe se značaj ličnog integriteta, stručnosti i svesti o težini javne reči nosilaca pravosudnih funkcija.

Nekoliko učesnika ističe i kulturu straha, prisustvo političkih i institucionalnih pritiska, kao i birokratizaciju tužilaštva kao ključne prepreke za slobodno izražavanje u praksi. U ovim komentarima se izražava zabrinutost zbog ambijenta u kome su profesionalni stavovi često dočekani s nepoverenjem ili sankcionisani kroz formalne

i neformalne mehanizme kontrole, što doprinosi autocenzuri i osećaju nesigurnosti. Pominje se i osećaj „da se zna dokle se sme ići“ i da ne postoje dovoljno jasni i predvidivi standardi zaštite.

Zanimljivo je i da su neki ispitanici istakli potrebu za jačanjem profesionalne odlučnosti i solidarnosti unutar pravosuđa, smatrajući da bez kolektivnog nastupa i međusobne podrške nema stvarnog napretka u oblasti samostalnosti i odgovornosti. U tom kontekstu se sugeriše i važnost udruženja kao prostora za profesionalni dijalog i artikulisanje stavova u javnosti.

Na kraju, više odgovora ukazuje i na potrebu za razvojem institucionalne kulture koja štiti legitimno izražavanje mišljenja, kao i na kreiranje ambijenta u kojem se sloboda izražavanja vidi kao integralni deo profesionalne autonomije, a ne kao potencijalni izvor konflikta. Ovi komentari potvrđuju da je reč o suštinskom pitanju koje prevazi-
lazi tehničke intervencije i zahteva sveobuhvatan pristup u okviru reforme pravosuđa i procesa evropskih integracija.

Ključni nalazi

Istraživanje koje je sproveo Udruženje tužilaca Srbije ukazuje na duboko ukorenjene izazove u vezi sa ostvarivanjem slobode izražavanja sudija i javnih tužilaca u Srbiji. Iako Ustav, zakoni i međunarodni standardi (uključujući član 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima i preporuke Saveta Evrope – CCJE i CCPE) garantuju pravo na slobodno izražavanje, praksa pokazuje da je to pravo često sputano, nedovoljno zaštićeno i nedovoljno podsticano.

Sudije i tužioci u velikom broju slučajeva ostaju uzdržani kada je reč o javnom govoru, ne zbog nepoznavanja zakonskog okvira, već zbog institucionalne nesigurnosti, straha od neformalnih i formalnih posledica, kao i nepostojanja jasnih i podržavajućih smernica. Naime, više od 90% ispitanika ne oseća ili oseća samo delimičnu podršku svojih saveta, Visokog saveta sudstva i Visokog saveta tužilaštva – u ostvarivanju slobode izražavanja.

Samo 30,3% ispitanika smatra da dobro poznaje pravni i međunarodni okvir, dok gotovo polovina nije sigurna da li važeći Etički kodeks adekvatno reguliše ovu oblast. Rezultati dodatno ukazuju da su institucionalna tela koja bi trebalo da štite pravosudne funkcionere, uključujući poverenike za samostalnost, pasivna i neprepoznata kao oslonac u slučajevima napada ili pritisaka.

Posebno zabrinjava podatak da je svaki peti ispitanik (20,2%) naveo da je imao posledice zbog javnog izražavanja stavova – u vidu neformalnih pritisaka, negativnog medijskog izveštavanja, pa čak i formalnih disciplinskih inicijativa. Iako pravo na slobodu izražavanja postoji, praksa pokazuje da je prostor za njegovo ostvarivanje ograničen ne samo pravno, već i kroz institucionalnu kulturu zasnovanu na autocenzuri, hijerarhiji i političkom uticaju.

Velika većina ispitanika, 75,8% podržava pravo sudija i tužilaca da učestvuju u javnim i stručnim debatama o stanju u pravosuđu i zaštiti njegove nezavisnosti. Ipak, u praksi, samo 43,4% je zaista govorilo javno o ovim temama, dok ostali ostaju uzdržani. Najčešće forme izražavanja jesu interne diskusije, dok su javni nastupi, mediji i društvene mreže ređe korišćeni kanali.

Kao ključne prepreke, učesnici navode: nedostatak podrške sudskih/tužilačkih saveta (61,6%), politički i institucionalni pritisci (58,6%), kao i strah od disciplinskih mera (51,5%). S druge strane, kao prioritete za unapređenje, ističu se: jačanje podrške pravosudnih saveta (85,9%), više obuka i edukacije (60,6%), jasnije pravne i etičke smernice (48,5%), i zaštita od disciplinskih posledica (48,5%).

Otvoreni komentari dodatno osvetljavaju složenost problema, nosioci pravosudnih funkcija ističu kulturu straha, nedostatak institucionalne zaštite i potrebu za profesionalnom hrabrošću. Pojedini izražavaju i frustraciju zbog nepostupanja poverenika i pravosudnih saveta u slučajevima kada je podrška bila potrebna.

Pravo na slobodu izražavanja:

20,2%

ili svaki peti ispitanik naveo da je imao posledice zbog javnog izražavanja stavova – u vidu neformalnih pritisaka, negativnog medijskog izveštavanja, pa čak i formalnih disciplinskih inicijativa

U celini, istraživanje potvrđuje da sloboda izražavanja u pravosuđu u Srbiji funkcioniše u uslovima visokog stepena nesigurnosti i neizvesnosti, što ima direktan uticaj na kapacitet sudija i tužilaca da učestvuju u demokratskom dijalogu, zaštite nezavisnost institucija i grade poverenje građana u pravosudni sistem. Neophodne su konkretne i sistemske mere podrške, institucionalne, regulatorne i obrazovne, kako bi se garantovala sloboda izražavanja u skladu sa evropskim standardima i zahtevima vladavine prava.

Preporuke

Na osnovu prethodno analiziranih podataka, kao i uvida dobijenih kroz otvorene komentare ispitanika i međunarodnih standarda, formulisane preporuke koje se odnose na unapređenje uslova za ostvarivanje prava na slobodu izražavanja sudija i javnih tužilaca. Cilj ovih preporuka je da se adresiraju ključni izazovi identifikovani kroz istraživanje, a to su institucionalna nesigurnost, pravna i etička nejasnoća, strah od posledica, i nedostatak obuka, te da se stvori ambijent u kojem će nosioci pravosudnih funkcija moći slobodno, odgovorno i profesionalno da učestvuju u javnom diskursu, posebno kada je reč o pitanjima od javnog interesa.

Jačanje institucionalne podrške koju pružaju pravosudni saveti

Visoki savet sudstva (VSS) i Visoki savet tužilaštva (VST) treba da prepoznaju i proaktivno afirmišu pravo pravosudnih funkcionera na slobodu izražavanja kao deo svojih institucionalnih politika. Ovo podrazumeva:

- redovno izdavanje javnih saopštenja u odbranu sudija i tužilaca kada su izloženi neprimerenim napadima zbog javnog izražavanja mišljenja,
- osnaživanje uloge poverenika za samostalnost i etičkih tela, uz njihovu veću vidljivost i dostupnost nosiocima funkcije,

1. Jačanje institucionalne podrške koju pružaju pravosudni saveti
2. Izrada i dostupnost jasnijih pravnih i etičkih smernica
3. Sistematska edukacija i kontinuirano stručno usavršavanje
4. Zaštita od zloupotreba disciplinskih mehanizama
5. Promocija kulture izražavanja i zaštite profesionalnog integriteta

- hitnu reakciju na političke i medijske pritiske koji imaju za cilj da utiču na profesionalni integritet ili javni govor sudija i tužilaca,
- razvoj posebnih internih procedura koje omogućavaju anonimno prijavljivanje i praćenje posledica po javno izneti stav pravosudnih funkcionera.

Izrada i dostupnost jasnijih pravnih i etičkih smernica

Potrebno je revidirati postojeće etičke kodekse i u saradnji sa pravosudnim profesionalcima, akademskom zajednicom i međunarodnim partnerima razviti dopune koje:

- precizno definišu granice dozvoljenog izražavanja u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava (npr. slučajevi *Baka v. Hungary*, *Harabin v. Slovakia*),
- obuhvataju konkretne primere dozvoljenog i nedozvoljenog izražavanja u profesionalnom kontekstu,
- daju smernice za javnu komunikaciju u kriznim situacijama i u kontekstu ugrožavanja vladavine prava,
- omoguće etičkim odborima da tumače i primenjuju pravila na dosledan i predvidiv način.

Sistematska edukacija i kontinuirano stručno usavršavanje

Na osnovu nalaza da trećina ispitanika nikada nije imala priliku da pohađa obuke iz oblasti slobode izražavanja i komunikacije, preporučuje se:

- uvođenje obavezne osnovne i napredne obuke o slobodi izražavanja, profesionalnoj etici i javnoj komunikaciji u okviru početne i kontinuirane obuke Pravosudne akademije,
- razvijanje specijalizovanih modula koji uključuju simulacije javnih nastupa, etičke dileme, komunikaciju sa medijima, kao i analizu relevantne sudske prakse,
- podrška peer-learning inicijativama i mentorstvu kroz saradnju sa sudijama i tužiocima koji imaju iskustvo u profesionalnoj komunikaciji i javnim nastupima.

Zaštita od zloupotreba disciplinskih mehanizama

Da bi se ublažio strah od posledica zbog legitimnog izražavanja mišljenja, preporučuje se:

- uspostavljanje nezavisnog tela unutar pravosudnog sistema koje bi preliminar-
no ocenjivalo osnovanost disciplinskih inicijativa pokrenutih zbog javnih izjava,
- uvođenje eksplicitnih garancija u pravilnike i zakone da se pravosudni funkci-
oneri ne mogu disciplinski sankcionisati za izražavanje mišljenja o pitanjima
vladavine prava, pravosuđa i profesionalnih standarda, osim u slučajevima
očiglednog kršenja zakona ili etike,
- redovno objavljivanje podataka o disciplinskim postupcima koji se odnose na
slobodu izražavanja, radi praćenja prakse i uvida u potencijalne zloupotrebe.

Promocija kulture izražavanja i zaštite profesionalnog integriteta

Dugoročno, preporučuje se rad na promeni institucionalne kulture kroz:

- jačanje kapaciteta i uloge etičkih odbora u sudovima i tužilaštvima da podstiču otvorenu i odgovornu diskusiju,
- kreiranje internih foruma za razmenu mišljenja i iskustava o izazovima izražavanja u profesionalnom kontekstu,
- podsticanje javnih izveštaja, analiza i studija slučaja o tome kako sloboda izražavanja može doprineti integritetu i poverenju u pravosuđe,
- uključivanje sudija i tužilaca u međunarodne razmene sa kolegama iz EU zemalja kako bi se upoznali sa dobrim praksama.

Ukoliko se preporučene mere ne sprovedu, postoji ozbiljan rizik da će se kultura autocenzure i institucionalne tišine dodatno produbiti. Time bi se narušilo poverenje javnosti u pravosudni sistem, smanjila sposobnost pravosuđa da reaguje na pritiske i ugrozila njegova uloga u očuvanju demokratskog poretka. Sloboda izražavanja, kada je ostvarena u skladu sa profesionalnim standardima, nije pretnja već ključni oslonac za snažno, odgovorno i otporno pravosuđe.

